

Institut für deutsche Gegenwartsliteratur und Deutschlandstudien vid Göteborgs universitet

Göteborgs universitets *Institut für deutsche Gegenwartsliteratur und Deutschlandstudien* (DGD) bildades 2003 (med ett initialt stöd av Humanistisk fakultet på 200 000 sek.) för att bättre kunna organisera forskningen och för att öka antalet dissertationer och utbildningserbjudanden för doktorander. DGD fick funktionen att utgöra en plattform där kontaktnät kan knytas med lärar- och forskarlag vid universitet i andra länder. Det här bidraget ska ge en inblick i DGD:s bakgrund, mål och verksamhet.

Bakgrund

DGD:s inrättande måste ses mot bakgrund av ämnet tyskas utveckling vid svenska universitet, där ämnet traditionellt till största del haft språkvetenskaplig/ språkhistorisk inriktning.

1995 tillträdde den förste universitetslektorn i tyska med litteraturvetenskaplig inriktning sin tjänst vid (dåvarande) Institutionen för tyska och nederländska vid Göteborgs universitet: Martin Todtenhaupt numera Hellström. Först då togs det första steget till att utveckla en litteraturvetenskaplig inriktning inom ämnet tyska i Göteborg. 1998 antogs de första doktoranderna i tyska med litteraturvetenskaplig inriktning med den första disputationen 2001. Samma år tillsattes den förste professuren inom tysk litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet: Edgar Platen.

Med hans forskningsinriktning mot tyskspråkig samtidslitteratur fick forskarutbildningen samtidigt en tydlig profil. Tonvikten lades på ett breddande av synsättet på litteraturens funktion inom ämnet tyska, vilken huvudsakligen setts som stödfunktion till främjandet av kulturförståelse och språkinläring. Istället utvecklades nu en forskningsmetod där litteratur och kultur blev ett redskap för förståelse i sig. Det ska förstås som att litteratur ses som ett socialt handlingsrum som förmår fokusera olika aspekter av kollektivt minne och individuell identitet, det egna och det främmande, men även frågor som kulturtransfers och (re-)konstruktion av verklighet. Utgångspunkten för den litteraturvetenskapliga forskningen inom DGD är således människan och hennes berättande.

Detta resulterade i sin tur i att forskningen inom DGD medvetet lämnade den rent kontrastiva metod som då kännetecknade ämnet tyska i Sverige, dvs. där två kulturområdens språk och kultur analyseras i jämförelse med varandra. Istället sattes nu andra teoretiska ramar, vilka möjliggjorde användandet av ett kulturbegrepp som är mer öppet och flexibelt och inte baseras på homogena entiteter.

Samarbeten och kontaktnät

Den första och kanske viktigaste kontakten var därför samarbetet med ”Institut für Deutschlandforschung” vid universitetet i Bochum under ledning av Prof. Dr. Dr. h.c. Paul Gerhard Klusmann. Detta institut bildades 1989 och dess centrala arbetsuppgift blev fr.o.m. år 2001 forskarutbildningskollegiet Öst-Väst (”Promotionskolleg Ost-West”) med Volkswagenstiftung som huvudfinansiär. Detta kollegium hade som uppgift att ge vetenskaplig handledning och finansiellt stöd för doktorander och redan 2003 hade drygt 40 doktorander (från England, Frankrike, Georgien, Litauen, Polen, Ryssland, Slovenien och Ungern) antagits. Från och med höstterminen 2003 ingick flera av Göteborgs universitets doktorander i tyska med litteraturvetenskaplig inriktning i detta internationella samarbete och flera av dem tillbringade en del av sin forskarutbildning i Bochum. I dag har sammanlagt 10 doktorander och en licentiant examinerats i tyska med litteraturvetenskaplig inriktning.

Genom ovanstående samarbete med Bochum var DGD i Göteborg från början en del i ett europeiskt kontaktnät och forskarstuderande i tyska med litteraturvetenskaplig inriktning hade en direkt tillgång till detta kontaktnät och kunde etablera samarbeten med doktorander från andra länder. I år (2010) antogs en sökande från Bochum till forskarutbildning i tyska med litteraturvetenskaplig inriktning till forskarutbildningen vid Humanistiska fakulteten i Göteborg. Redan 2002 upprättades ett samarbetskontrakt mellan lärosätena i Bochum och Göteborg och lärare och forskare från DGD ingår i det internationella nätverket för handledare och sakkunniga där just specialiseringen vid Göteborgs universitet inom tysk samtidslitteratur efterfrågades.

2004 bildades nätverket ”autobiografiskt skrivande i tyskspråkig samtidslitteratur” med ett femårigt stöd av NordForsk där germanister från Danmark, Finland, Norge, Sverige tillsammans med germanister från andra europeiska länder analyserade förändringar inom teoribildningen för autobiografiskt skrivande efter slutet för autobiografin som genre. Därigenom skapades viktiga teoretiska verktyg för att förstå förhållandet mellan kollektivt minne och individuell identitet i global samtid.

<http://www.hf.uib.no/nordforsk/index.html>

2006 bildades det europeiska nätverket MOVENS ”Crossing cultural and aesthetic boundaries”, som ur ett historiskt perspektiv undersöker olika gränser och gränsöverskridningar, för att hitta narrativa former för kulturella själv- och främmandebeskrivningar både vad gäller rumslig mobilitet, såväl som andra beskrivningar, t.ex. gender, generationer, epoker etc.

<http://www.bafity.su.se/pub/jsp/polopoly.jsp?d=13232&a=64504>

För att synliggöra forskning av germanister i Nordeuropa (Bergen, Vasa, Roskilde, Göteborg) inrättades 2007 en egen skriftserie: ”Perspektiven. Nordeuropäische Studien zur deutschsprachigen Literatur und Kultur”, där hittills sju band har publicerats.

<http://www.iudicium.de/>

DGD:s målsättningar

DGD hade således från början klart definierade och vetenskapligt fokuserade mål, som dessutom från början hade sin förankring i ett redan etablerat internationellt kontaktnät:

- att utveckla institutionsövergripande europeiska nätverk,
- att placera tysk litteraturvetenskaplig forskning vid Göteborgs universitet i europeiska forskningsprojekt,
- att – bl.a. som sakkunniga och handledare – aktivt vara delaktiga i nätverk för att kunna erbjuda våra doktorander internationella forskningsmiljöer.

2005 utvecklade sedan DGD dessa mål till att även gälla grundutbildning. Den viktigaste utgångspunkten var här hur litteraturstudier kan främja inläring och förståelse.

<http://www.sprak.gu.se/utbildning/avancerad-niva/tyska/dgd/>

Tyngdpunkten låg därför till en början på lärarfortbildning, men breddades relativt snart till att gälla även ordinarie litteraturkurser inom grund- och avancerad nivå. Dessa fick en gemensam profil genom införandet av litterära tematiska studier, som ur ett historiskt perspektiv undersöker individens förståelse och framställning av sin historia, sin samtid och det egna jaget. Den huvudsakliga frågeställningen som löper som en röd tråd genom alla nivåer är socialt och kulturellt hållbara relationer samt historisk förändring och kontinuitet. Fokus ligger här på att utveckla en historisk medvetenhet och en förståelse för det egna lärandet för att på så sätt möjliggöra ett livslångt lärande som går utöver kursinnehållet i sig. Av det skälet ingår även vidareutveckling av generiska kompetenser som en naturligt integrerad del, såsom organisation och strukturering, samarbetsförmåga och ledarskap, självreflektion och kritisk bedömning etc.

Inom grundkursen är temat ”Litterär bearbetning av historien”, där skillnader mellan historieskrivning och litterär framställning analyseras. Inom fortsättningskursen med temat ”Borgerlig subjektivitet” behandlas framför allt förhållandet mellan subjekt och objekt, teori och praktik. Inom fördjupningskursen slutligen med temat ”Skuld och skam” ligger fokus på förhållandet mellan traditioner i öst och väst.

Inom kulturkunskapen så utgår kulturförståelsen ifrån konceptet ”transkulturalitet” för att träna studenterna i att tänka förbi gränser och skillnader och istället använda dessa kategorier som ett produktivt verktyg för lärande vad gäller det egna och det främmande. För att ytterligare förstärka detta har Tandem introducerats inom grundkursen, vilket innebär att våra svenska studenter (som lär sig tyska) träffar tyska studenter (som lär sig svenska), för att lära av varandra. Det finns planer på att utöka detta med e-tandem inom fortsättningskursen, som ett medel inte bara för ökad kulturförståelse utan även för att förbättra studenternas IT-kompetenser.

I och med det allt växande studentantalet från tyskspråkiga universitet utvecklades även kurser och undervisningsmetoder, som framför allt främjade internationaliseringen av grundutbildningsutbudet. Exempelvis designades kurser som undersöker enskilda

författarskap för att förmedla lite av den seminariekultur som är vanlig vid universitet inom övriga Europa. I möjligaste mån har dessa författarskap inbjudits till Göteborgs universitet, i vissa fall med stöd av Goethe-Institutet i Stockholm. Bland författarna märks namn som Marcel Beyer, Wolf Biermann, Thomas Brussig, Irene Dische, Christoph Hein, Felicitas Hoppe, Peter Härtling, Jens Sparschuh, Peter Schneider, Yoko Tawada och Jutta Voigt.
<http://www.sprak.gu.se/utbildning/avancerad-niva/tyska/dgd/aus-und-weiterbildungsangebote/>

2007 skapades det internationella Masterprogrammet: *H2TLK, Deutsche Gegenwartsliteratur: Rezeption, Vermittlung, Kontext*.
<http://www.sprak.gu.se/utbildning/avancerad-niva/tyska/master/>

Genom detta försöker vi skapa professionsmöjligheter som ligger utanför de traditionella yrkesbanorna för studenter som läst tyska (lärare, översättare etc.). Det inkluderar fem veckors praktik inom områden såsom kulturell transfer, kulturjournalism etc., dvs. områden som kräver kompetenser inom interkulturella relationer. Även här ingår träning av generiska kompetenser som en naturlig del av utbildningen. Programmets huvudsakliga mål är att skapa insikt om utbildningens relevans och betydelse för det omgivande samhället sett i ett internationellt perspektiv. Programmet startade 2009 och studenterna skriver under vt-11 sitt självständiga arbete.

I och med att DGD breddade sin verksamhet till att gälla även grundutbildning tillkom därmed ytterligare en målsättning:

- att profilera ämnet tyska, ett ämne med ett relativt litet studentunderlag framför allt i de högre utbildningsnivåerna, så att en internationell efterfrågan skapas, både vad gäller utbildning och forskning.

Publikationer

I de böcker som hittills publicerats inom ramen för DGD:s arbete behandlas följande aspekter:

1. En konferens i Umeå och fem internationella konferenser i Göteborg resulterade i sex konferensband, utgivna av professor Edgar Platen och docent Martin Todtenhaupt / Hellström. Under rubriken "Hur framställs nutidshistoria i tyskspråkig nutidslitteratur?" behandlar dessa band följande aspekter eller teman:

- att minnas och att imaginera
- litteraturen om och efter murens fall
- människan och hennes gränser
- myter och berättande
- globaliseringar och regionaliseringar
- att vara ung och att vara gammal

2. En konferens i samarbete med Innsbrucks universitet resulterade i ett konferensband, utgivet av docent Martin Hellström (Göteborg) och Prof. Dr. Dr. h.c. Stefan Neuhaus (Innsbruck): *Felicitas Hoppe i den moderna tyskspråkiga litteraturens kontext. Här behandlas bl.a. följande aspekter:*

- postmoderna berättarsätt
- postmoderna resor
- relationen mellan det möjliga och det omöjliga
- relationen mellan läsare och berättare
- receptionsetetik

3. I ett nordiskt – tyskt nätverk med titeln ”Autobiografiskt skrivande i modern tyskspråkig litteratur” deltog lärare, forskare och doktorander från Institutionen för tyska och nederländska, numera Institutionen för Språk och litteraturer vid Göteborgs universitet. Detta projekt resulterade i tre konferensband som behandlar bl.a. följande aspekter:

- identitet och jag-förlust
- att minnas och att glömmas
- generationer och tillhörighet
- migration och transkulturalitet
- (auto-) fiktion

4. Professor Edgar Platens publikation (”Reden vom Ende”) ”Tal om slut” diskuterar frågeställningar som:

Tal om slut – olika former av kulturella självbeskrivningar

- avskedet från DDR
- avskedet från efterkrigslitteraturen

Sökande efter nya positioneringar

- ’väntan’ på ”Wende”-romanen
- historiserande och epokaliserande försök

Från mono- till transkulturalitet.

Framtidsplaner

Idag är DGD placerat vid Institutionen för språk och litteraturer med professor Edgar Platen, docent Martin Hellström och fil. dr Petra Platen som koordinatörer och kontaktpersoner.

DGD ämnar fortsätta utvecklingen av profileringsarbetet inom samtidslitteraturen eftersom det visat sig vara en viktig faktor för koordinering och spridning av forskningen i tysk litteratur inom de nordiska länderna.

Idag samlas alla, fyra lärare och forskare samt alla doktorander i tyska med litteraturvetenskaplig inriktning vid Göteborgs universitet, kring en gemensam forskningsprofil och deltar flitigt i olika internationella nätverk samt anordnar vartannat år internationella konferenser i Göteborg, som resulterat i efterfrågade publikationer. I november

2010 publiceras det sjätte konferensbandet i tysk samtidslitteratur vid *iudicium*-förlaget i München. Temat för bandet är *ålder och åldrandet* i den tyska samtidslitteraturen.

Som framgår av ovanstående är därmed också vidare analyser av de kulturella och sociala aspekterna inom hållbarhetsdiskursen en viktig del av vårt arbete med en vidare utveckling av vår profil. Dessa har kunnat tydliggöras just genom vår syn på litteraturen och kulturens funktion. Genom berättandet finner och definierar människan sin plats i världen och sin relation till andra och just analysen av denna ”sociala position” öppnar för möjligheten att diskutera existentiella ämnen som har stor betydelse för dagens samhälle. Inom litteraturen finns ett forum som konkretiserar dagens olika debatter kring hållbarhet och därmed har stor relevans för dagens samhälle och människans kultur både i ett historiskt perspektiv och i ett samtidsperspektiv. Ett exempel på detta är temat *ålder och åldrandet* som inom DGD diskuteras och analyseras såväl generaliserande som normativt och pragmatiskt, t ex i diskussionen kring pensionsålder, kring historiska epoker etc. Debatten som förs inom litteraturen visar dock samtidigt att ålder upplevs som något mycket individuellt och visar tydligt att historiska epoker inte tar slut bara för att litteraturhistorierna enats kring ett årtal. De konkreta litterära exemplen har med andra ord förmågan att belysa vår mångfacetterade verklighet och de heterogena individuella upplevelserna av den. Därför har litteraturen en central plats i dagens samhällsdebatt. Nästa ämne som vi ämnar pröva denna tes på är *framställningar av fattigdom i dagens tyskspråkiga litteratur*.

Text:

*Martin Hellström,
Docent., Fil. dr.*

*Edgar Platen,
Prof., Fil. dr.*

*Petra Platen
Fil. dr.*

Institutionen för språk och litteraturer, Göteborgs universitet